

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกาย ของชาวไทยโซ่ง อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

The Negotiation of Thai Song People through
the Local Costume at Phunphin District Suratthani Province

สุวิมล เวชวิโรจน์*

Suwimon Vatviroj

บทคัดย่อ

การสื่อสารวัฒนธรรมของกลุ่มคนพลัดถิ่น นำมาใช้ในการหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ และการอพยพย้ายถิ่นฐานที่มีความพยายามใช้สื่อในการรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอาไว้ในถิ่นที่อยู่ใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยโซ่งในอำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีการอพยพมาหลายระลอกและมาไกลที่สุด ด้วยความพยายามต่อสู้ดิ้นรนในการใช้สื่อวัตถุประเภทเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่สวมติดอยู่กับผู้ใช้และสามารถสื่อสารตัวตนเพื่อบ่งบอกความเป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นได้อย่างเด่นชัด ด้วยการต่อรองความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนไว้ 3 ประการ คือ การต่อรองเป็นกลไกในการสื่อสารเชื่อมร้อยกลุ่มคนไทยโซ่ง การต่อรองเป็นกลไกที่ต่อชีวิตให้กับวัฒนธรรมของคนไทยโซ่ง และการต่อรองเป็นกลไกการสื่อสารความเชื่อให้กับคนไทยโซ่ง ด้วยการนำสื่อและการสื่อสารมาใช้ขับเคลื่อนชุมชนไทยโซ่งให้ดำเนินต่อไปได้อย่างสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ ไทยโซ่ง คนพลัดถิ่น การต่อรองผ่านทางวัฒนธรรม

*อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สุราษฎร์ธานี

Abstract

The cultural communication of displaced people the meaning of ethnic groups that are trying to maintain their cultural roots in a new residence especially the displaced Thai Song people who have migrated several times and come so far to live in Phunphin district, Suratthani Province. They struggled to live by wearing their own costumes and be able to indicate a group of displaced people markedly. They fight and negotiate the meaning of displaced people in 3 ways; Negotiation is a mechanism to communicate, to give life, to believe, and to be nostalgic to the past of the displaced people with the use of media and communication driving the displaced people community to continue until today.

Keywords: Thai Song, displaced people, negotiate through cultural

ความนำ

โลกาภิวัตน์กำลังท้าทายการมองมาตรฐานทางวัฒนธรรมเป็นแบบเดียวกันหมด หรือที่เรียกว่า สูตรสำเร็จสูตรเดียวกันทั่วประเทศ และสร้างความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารต่อประเด็น “ความหลากหลายทางชาติพันธุ์” ซึ่งเป็นกลุ่มสังคมที่แยกย่อยแตกต่างกันหรือมีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายที่ปรากฏให้เห็นในชาติ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ขบวนการสื่อสารวัฒนธรรมได้อธิบายกลุ่มชาติพันธุ์และผู้คนที่อพยพย้ายถิ่นฐานว่ามีการนำมาใช้ในความหมายของ “กลุ่มคนพลัดถิ่น” หรือที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “diaspora” อธิบายเพิ่มเติมว่า กลุ่มคนพลัดถิ่นมีการพยายามใช้สื่อในการรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ในถิ่นที่อยู่ใหม่ เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง ซึ่งเป็นกรณีตัวอย่างที่ยืนยันได้ว่าการนำเอาวัฒนธรรมของกลุ่มคนพลัดถิ่นมาใช้ในการสื่อสารที่ช่วยขับเคลื่อนกลุ่มคนพลัดถิ่นให้ดำเนินต่อไปได้ ดังนั้น หากจะมุ่งมองคุณลักษณะที่โดดเด่นของสื่อที่สามารถบอกตัวตนของคนพลัดถิ่นได้อย่างเด่นชัด ก็คือ สื่อวัตถุประเภทเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายซึ่งเป็นสื่อขนาดเล็กสวมติดตัว

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

อยู่กับผู้ใช้ จึงทำให้สื่อมีการปรับตัวได้ง่าย และด้วยศักยภาพของสื่อขนาดเล็กกะทัดรัด
ง่ายต่อการพกพา สามารถพลิกผันคุณลักษณะให้สอดคล้องกับบริบทที่รองรับสื่อ
แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาตัวตนไว้ผ่านวัฒนธรรมการแต่งกายด้วยเช่นเดียวกัน
เพื่อใช้ต่อรองในการอยู่ร่วมกันระหว่างวัฒนธรรม

หากพิจารณาในแง่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่งพลัดถิ่นแล้ว มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาในการอพยพย้ายถิ่นฐานเดิมจากเมืองแถน (ปัจจุบัน คือ เมืองเดียนเบียนฟู) แคว้น
สิบสองจุไทย ประเทศเวียดนามด้วยเหตุของเขลยสงคราม เข้ามาในสยามประเทศตั้งแต่
พ.ศ. 2322 สมัยกรุงธนบุรี เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 5 และทรงโปรดให้ลงมาอยู่ที่เมือง
เพชรบุรีเป็นที่แรก เมื่อระบบไพร่พลมีการคลายตัวลง คนไทยโซ่งพลัดถิ่นรุ่นเก่ามีความ
ปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะกลับไปยังมาตุภูมิเดิมของตนที่เมืองแถน จึงพยายามเดินทาง
จากเมืองเพชรบุรีขึ้นไปทางเหนือเรื่อยไป จนกระทั่งบรรดาคนเฒ่าคนแก่ได้ล้มหายตายจาก
ไประหว่างการเดินทาง ลูกหลานก็ไม่สามารถเดินทางต่อไปให้ถึงที่หมายได้ จึงพากันตั้ง
หลักแหล่งกระจัดกระจายในจังหวัดต่าง ๆ เช่น นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี เป็นต้น และ
พบว่า บรรดาลูกหลานชาวไทยโซ่งจำต้องตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทยในสภาพการดำรงอยู่
ในลักษณะถาวร ทำให้กลายมาเป็นชนกลุ่มน้อยในฐานะ “คนพลัดถิ่น” ในแผ่นดินไทย
มีการสื่อสารตัวตนอยู่ในเฉพาะชุมชน และยังคงวิถีชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติซึ่งยังคงดำรงอยู่
ร่วมกันอย่างแนบแน่นและเป็นปึกแผ่นในชุมชน จึงช่วยให้รักษาวัฒนธรรมของตนเอาไว้
โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นที่แสดงผ่านทางเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ซึ่งถือเป็น
ส่วนหนึ่งแห่งชีวิตประจำวัน (Daily life) ในขณะเดียวกัน ชาวไทยโซ่งพลัดถิ่นก็ใช้เครื่อง
แต่งกายในพิธีกรรม หรือ “เสื้อฮี” ที่ใช้ประกอบพิธีศพ พิธีแต่งงาน พิธีเสนเรือน
หรือพิธีบูชาบรรพบุรุษ ซึ่งผูกร้อยอยู่กับความเชื่อเรื่อง “ผีแถน” หรือผีบรรพบุรุษผู้ปกป้อง
ดูแลเมืองแถนซึ่งเป็นเมืองของบรรพบุรุษ จากความเชื่อเรื่องผีแถนจึงทำให้เสื้อฮีถูกนำมาใช้
เป็นสื่อสัญลักษณ์แทนความเชื่อว่ามีชีวิตอยู่แล้วดวงวิญญาณจะกลับไปยังมาตุภูมิของตน
และสวมใส่เสื้อฮีเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนการแสดงความเคารพบูชาบรรพบุรุษ

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2500 ชาวไทยโซ่งบางส่วนของจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี
นครปฐม และสุพรรณบุรี อพยพมาอีกะลอกมาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนไทยโซ่งพลัดถิ่น
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อแสวงหาที่ทำกินใหม่ในเขตพื้นที่ตำบลท่าข้าม

ตำบลท่าสะท้อน และตำบลกรูดของอำเภอพนมพิณ ซึ่งนับว่าชาวไทยโซ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อพยพมาไกลที่สุด จากผู้บุกเบิกรุ่นแรก จำนวน 5 ครอบครัว ที่อพยพมาลงหลักปักฐานแล้วนำไปบอกเล่าญาติมิตรถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินผืนแม่น้ำตาปี ด้วยสภาพสังคมของการอยู่รวมกันเป็นช่วง “รอยต่อ” ของสังคมปิด ซึ่งมักจะสานทอดความสัมพันธ์กันไว้เฉพาะในชุมชน แต่ด้วยบริบทชุมชนที่ขาดปัจจัยการผลิตและเศรษฐกิจเป็นตัวบีบรัดทำให้ในช่วงที่อพยพต้องเปิดชุมชนออกสัมผัสวัฒนธรรมภายนอกอยู่บ้าง กระทั่งปัจจุบันเมื่อการคมนาคมสะดวกมากยิ่งขึ้น และเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขโดยตรงที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีแนวโน้มเป็นสังคมเปิดมากขึ้น จึงทำให้การแสดงตัวตนผ่านทางเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายถูกบีบให้เกิดการสื่อสารออกสู่สังคมภายนอกด้วยเช่นเดียวกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ภายใต้การพิจารณาจากมุมมองของคนพลัดถิ่น การรับรู้ของผู้คนโดยทั่วไปแล้วจะมอง “อำนาจ” (power) ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนพลัดถิ่นว่ามีอำนาจน้อยเมื่อเทียบกับวัฒนธรรมหลัก การสื่อสารเพื่อสร้างตัวตนของกลุ่มคนพลัดถิ่นจึงไม่ชัดเจนเท่าที่ควร หรือสื่อของกลุ่มคนพลัดถิ่นถูกรื้อถอนไปแล้วในบางส่วน ทำให้สื่อพื้นบ้านของกลุ่มคนพลัดถิ่นตกอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบหรือเป็นรอง แม้แต่งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาวัฒนธรรมว่าตั้งมั่นอยู่นิ่งในชุมชนที่ยุคสมัยไม่เปลี่ยนแปลงขณะที่นิยามของวัฒนธรรม จะมีลักษณะเป็น “วิวัฒน์” อย่างต่อเนื่อง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538: 1 - 5) ได้บรรยายอิทธิพลวัดแห่งวัฒนธรรมไว้อย่างน่าสนใจว่า ไม่มีวัฒนธรรมใดที่เรารับรู้ความหมายที่แท้จริงได้เพราะวัฒนธรรมอยู่ภายใต้กฎแห่งอนิจจัง พลันที่เราเริ่มต้นอธิบายถึงวัฒนธรรมใด องค์ประกอบของวัฒนธรรมนั้นก็เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงแล้วเช่นกัน จากจุดยืนเช่นนี้จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง หากวิวัฒน์ไปท่ามกลางปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่นเดียวกัน เมื่อเราเอาทัศนคติดังกล่าวมาพิจารณากลุ่มคนพลัดถิ่นที่ใช้วัฒนธรรมมาเป็นสื่อเพื่อใช้ในการสื่อสารอันแสดงนัยแห่ง “ตัวตน” ซึ่งวัฒนธรรมจะเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการดำรงอยู่อย่างมี “ศักดิ์ศรี” แล้ว ก็ย่อมจะต้องพยายามหากวิถีในการต่อสู้ดิ้นรนในการแสดงตัวตนของกลุ่มคนพลัดถิ่น เพื่อให้อยู่รอดและดำรงอยู่ให้ได้ กลวิธีในการปรับตัวนั้นอาจมีอย่างหลากหลาย ตั้งแต่พยายามปิดตัวเพื่ออนุรักษ์ความเป็นตัวตนเอาไว้ การปฏิเสธของใหม่บางส่วน การต่อรองแลกเปลี่ยนการผนวกกลืนของใหม่เข้ามาแล้วปรับเปลี่ยนให้เป็นของตนเอง

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากความโดดเด่นของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่สามารถบ่งบอกตัวตนของกลุ่มคนพลัดถิ่นได้อย่างชัดเจน อันเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาหลายระลอกและมาไกลที่สุดในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจที่จะศึกษากระบวนการต่อสู้อิทธิพลในการแสดงตัวตนผ่านทางเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่สามารถสะท้อนตัวตนของคนพลัดถิ่นได้อย่างชัดเจน เมื่อต้องเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมหลักที่เข้ามาพิสูจน์ตัวตนของชนกลุ่มนี้หลายระลอกด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อดูว่าภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพพื้นที่และเวลาที่แตกต่างกัน สื่อเครื่องแต่งกายจะใช้กลวิธีใดบ้างในการต่อรองวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทยโซ่งไว้

เครื่องแต่งกายกับการสื่อสารตัวตนของชาวไทยโซ่ง

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า กลุ่มคนพลัดถิ่นจะมีการนำวัฒนธรรมมาใช้เป็นสื่อเพื่อแสดงตัวตนไว้ในถิ่นที่อยู่ใหม่ ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่าชาวไทยโซ่งเป็นกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์ที่มีมรดกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมมากมาย อาทิ ภาษาถิ่น การแต่งกาย ประเพณี และพิธีกรรม เป็นต้น และที่สำคัญสื่อพื้นบ้านที่สร้างความโดดเด่นมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาลก็คือ เครื่องแต่งกายซึ่งนำมาเป็นชื่อเรียกขานชนกลุ่มนี้ หรือแม้แต่การสื่อสารผ่านการแต่งกายสามารถนำมาใช้เป็นเส้นแบ่งพรมแดนทางชาติพันธุ์กับชนเผ่าผู้ไท (ไทดำ ไทแดง และไทขาว) มาตั้งแต่อยู่ในดินแดนมาตุภูมิของตนได้แล้ว หรือแม้กระทั่งเมื่อตกอยู่ในฐานะคนพลัดถิ่นในแผ่นดินไทยแล้วก็ตาม และพบว่าด้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่งมีลักษณะการแต่งกายที่เป็นแบบฉบับของตนเองสามารถแบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ ชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันและชุดที่ใช้ในพิธีกรรม

ภาพที่ 1 การแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาย - หญิงไทยโง่ในชุด “ส้วงก้อม” และ “ผ้าซิ่นลายแดงโม”
ที่มา: สุวิมล เวชวิโรจน์ (2559)

ชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันผู้ชายจะใส่เสื้อเรียกว่า “เสื้อโท” เป็นเสื้อคอตั้งไม่มีปก มีสีดำหรือสีครามเข้มทั้งตัวไม่มีลวดลาย กระดุมทำด้วยเงินลายดอกผักบุ้งส่วนใหญ่จะใช้ กระดุมตั้งแต่ 9 เม็ด จนถึง 13 เม็ด นิยมทำเป็นเลขคู่ใส่คู่กับกางเกงขาสั้น ปลายแคบเรียว ยาวปิดเข่านุ่งขมวดปมที่เอวเรียกว่า “ส้วงก้อม” แปลว่ากางเกงขาสั้น ส่วนผู้หญิงในชีวิตประจำวันนุ่งผ้าซิ่นลายแดงโม ผ้าซิ่นจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ตีนซิ่น ตัวซิ่น และหัวซิ่น เย็บต่อกันเป็นผืนเดียว วิธีนุ่งผ้าซิ่น คือ เอามุมผ้าทางซ้ายและทางขวาพับทบกันตรงกลาง แล้วพับลงคาดด้วยเข็มขัดให้สูงกว่าส่วนหลังเพื่อสะดวกเวลาก้าวเดิน ผ้าซิ่นลายแดงโม ในชีวิตประจำวันจะใช้กับ “เสื้อน้อย” ซึ่งเป็นเสื้อแขนกุด ตัวเสื้อผ่าหน้าติดกระดุม นอกจากนี้ ยังมี “ผ้าเปียว” ซึ่งเป็นผ้าคาดอก ปักลวดลายไว้ที่ชายผ้าทั้งสองข้าง หญิงที่แต่งงานแล้วจะใช้ผ้าเปียวสีดำหรือสีครามแก่ ส่วนหญิงสาวจะใช้ผ้าเปียวสีสันต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีผ้าสไบผืนเล็ก ๆ ยาว ๆ ใช้คล้องคอพาดไหล่ทับผ้าเปียวอีกทีหนึ่ง ในเวลาที่มีการละเล่นต่าง ๆ นอกจากเสื้อผาดังกล่าวแล้ว ในช่วงที่ต้องออกนอกบ้าน เช่น ทำงาน หรือเดินทางไปหมู่บ้านอื่น หญิงไทยโง่จะนิยมใส่ “เสื้อก้อม” ซึ่งเป็นเสื้อแขนยาว ทรงกระบอกตัวเสื้อเย็บเข้าตัว คอตั้งผ่าอกตลอดติดกระดุมเงินถี่ 11 เม็ด หรือมากกว่านั้น

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาพที่ 2 การแต่งกายในพิธีศพ พิธีแต่งงาน และพิธีเสนเรือนด้วยชุดเสื้อีเข้าร่วมในพิธีกรรม
ที่มา: สุวิมล เวชวิโรจน์ (2559)

ส่วนชุดที่ใช้ในพิธีกรรม เรียกว่า “เสื้อี” สามารถสวมใส่ได้ทั้งสองด้าน ใช้ได้เฉพาะเวลาประกอบพิธีกรรม เช่น งานแต่งงาน งานเสนเรือน และงานศพ ด้วยความเชื่อในเรื่องการส่งดวงวิญญาณกลับไปยังมาตุภูมิไปเฝ้าผีแดนหรือผีบรรพบุรุษโดยการสวมใส่เสื้อีเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนความเชื่อเหล่านั้น โดยการนำมาสวมให้ศพ ซึ่งจะต้องสวมเสื้อีกลับด้านเอาด้านที่สวยงามออกมาไว้ข้างนอกจะทำให้บรรพบุรุษจดจำได้ว่าเป็นเครือญาติในสกุลเดียวกัน และใช้เสื้อีอีกกลับด้านอีกประมาณ 2 - 3 ตัว คลุมโลงศพไว้ในขณะตั้งศพตามประเพณีอีกด้วย และยังถือเป็นกิจสำคัญของผู้ที่มาร่วมงานในงานแต่งงานและงานเสนเรือน โดยเฉพาะเครือญาติจากการแต่งงาน เช่น บรรดาเขยและสะใภ้จะต้องสวมใส่ชุดเสื้อีนี้ด้วย เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ จะใช้ด้านนอกของตัวเสื้อีที่มีการประดับตกแต่งด้วยลวดลาย เรียกว่า “ขอกุด” ทำด้วยผ้าฝ้ายย้อมคราม ตัวเสื้อีเข้ารูปเล็กน้อย ตรงบริเวณสาคเสื้อีใต้รักแร้ปักลวดลายผ้าสีสันท่าง ๆ ตัดเย็บแบบเสื้อีคอกลมติดกันรอบคอด้วยด้ายสีแดงตรงคอเสื้อีมีกระดุมคล้องไว้ 1 เม็ด ผ่าหน้าตลอด ตัวยาวคลุมตะโพก แขนยาวทรงกระบอก เสื้อีจะใส่กับกางเกงขายาวสีดำขาแคบ เรียกว่า “ส้วงี” ส่วนกรณีเสื้อีของบรรดาสะใภ้ ตัวเสื้อีจะใหญ่กว่าของผู้ชายและจะใช้ด้านนอกของตัวเสื้อีเช่นเดียวกัน เป็นแบบสวมหัว คอกลมลึก แขนเสื้อีเป็นแขนกระบอก ปักตกแต่งด้วยลวดลายไว้ที่ปลายแขน และตัวเสื้อีทำจากเศษผ้าไหมสีต่าง ๆ นิยมใช้สีแดง สีส้ม สีขาว ที่ชุกซ่อนความงามของตัวเสื้อีด้านในเอาไว้

ทั้งนี้ จากการที่เครื่องแต่งกายติดกับตัวผู้ใช้ ทำให้เครื่องแต่งกายกลายเป็นสื่อตัวแทนที่บ่งบอกถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของคนไทยโง้งได้อย่างเด่นชัด และจากการเกาะกลุ่มอยู่ร่วมกันของชาวไทยโง้งในระดับชุมชนท้องถิ่น เครื่องแต่งกายได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของคนในฐานะส่วนหนึ่งในปัจจัยสี่แห่งการดำรงชีวิตร่วมกันของผู้คน ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เครื่องแต่งกายเป็น “สื่อพื้นบ้าน” ที่มีคุณสมบัติเป็นสื่อวัตถุที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน รวมถึงนามธรรมซึ่งต้องอาศัยการสื่อให้ “อ่าน” ด้วยการมอง การเห็นแล้วนำมาตีความเพื่อนำมาสร้างความรู้สึกร่วมกันในความเป็นชนชาติเดียวกัน ทำให้เครื่องแต่งกายกลายเป็นเครื่องมือสื่อสารชิ้นสำคัญในการสื่อสารและรับรู้ระหว่างกันของชาวไทยโง้งและผู้ที่พบเห็น

เครื่องแต่งกายของชาวไทยโง้งจากอดีตถึงปัจจุบัน

เมื่อชาวไทยโง้งจำต้องตั้งรกรากในแผ่นดินไทย พบว่า ในครั้งอดีตเส้นทางการกระจายตัวของการตั้งเป็นชุมชนไทยโง้งอยู่บริเวณภาคกลาง เช่น จังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม และสุพรรณบุรี บริเวณดังกล่าวมีอาณาเขตติดต่อกัน และพบว่ามีการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มในลักษณะกระจุกตัวอยู่ร่วมกันของผู้คนเป็นกลุ่มใหญ่ จากความหลากหลายในด้านพื้นที่ที่ปรากฏโดยภาพรวมแล้วมีลักษณะโครงสร้างชุมชนในลักษณะสังคมปิด (closed society) ที่ยังพึ่งพาวิถีชีวิตตามธรรมชาติแบบสังคมเกษตร เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายจึงได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในปัจจัยสี่แห่งการดำเนินชีวิต ทั้งนี้ โดยส่วนใหญ่ก็เพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต และใช้เครื่องแต่งกายชักจูงตัวตนร่วมกันผ่านการแต่งกายแบบดั้งเดิมในชุมชนและชาวไทยโง้งในบริเวณใกล้เคียง

จากสภาพสังคมของชาวไทยโง้งที่อยู่ร่วมกันในชุมชน และไม่ได้เปิดตัวสู่สังคมภายนอกมากนัก จึงเป็นมูลเหตุให้เกิดการแต่งงานระหว่างกันในบรรดาหมู่ชาวไทยโง้งด้วยกันเอง ทำให้เกิดความเกี่ยวดองร่วมกันในระบบเครือญาติ ส่งผลให้เมื่อมีประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น ประเพณีลงขวง เล่นคอน งานเสนเรือน และพิธีกรรม มีการปฏิบัติวัฒนธรรมกันไว้อย่างเข้มข้น ชาวไทยโง้งจะใช้พื้นที่ดังกล่าวในการสานทอตัวตนร่วมกันผ่านการแต่งกาย ในขณะเดียวกันครอบครัวหนึ่ง ๆ ของชุมชนไทยโง้ง มักมีลูกหลานจำนวนมาก แต่ละครอบครัวมีบุตรไม่น้อยกว่า 7 - 8 คน ในขณะที่ถิ่นที่ทำกินมีจำนวน

การต่อรงผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เท่าเดิม จนกระทั่งทำให้เกิดความหนาแน่นของพื้นที่ที่อยู่อาศัยร่วมกันและมีจำนวนประชากรมากขึ้น จึงเป็นมูลเหตุทำให้ชาวไทยโซ่งต้องแสวงหาที่ทำกินใหม่

เครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่งในยุค 2500 - 2548

เมื่อชาวไทยโซ่งจากจังหวัดเพชรบุรี นครปฐม ราชบุรี และสุพรรณบุรี ส่วนหนึ่งได้อพยพมาอีกระลอก ลงมาทางใต้มาตั้งหลักแหล่งเกิดเป็นชุมชนไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในช่วง พ.ศ. 2500 หรือเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “การพลัดถิ่น” ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีการอพยพมาไกลที่สุด จากการมาอยู่ร่วมกันเช่นนี้ พบว่า ผู้คนกลุ่มนี้เดิมเป็นชนกลุ่มน้อยอยู่แล้ว หากทว่าเมื่อต้องอพยพมาอยู่ร่วมกันในถิ่นที่อยู่ใหม่ ในเชิงปริมาณก็ยิ่งทำให้กลายเป็นชุมชนกลุ่มน้อยประหนึ่ง “ไขแดง” ท่ามกลางชุมชนชาวใต้ ซึ่งการก่อรูปชุมชนแห่งนี้เกิดจากชาวไทยโซ่งจำนวนหนึ่งจากจังหวัดนครปฐมนำโดยนายกอบ สระกบแก้ว และญาติอีก จำนวน 5 ครอบครัว มาลงหลักปักฐานแล้วกลับไปบอกเล่าญาติมิตร ถึงความอุดมสมบูรณ์ของตะกอนดินที่ถูกพัดมาทับถมในฤดูน้ำหลากทุกปี เหมาะสำหรับการเพาะปลูก ทำนา ปลูกผัก รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารด้วยการหาปลา เพื่อเลี้ยงครอบครัวอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตอันเรียบง่าย ได้ถูกเลือกให้เป็นที่ตั้งแห่งใหม่ของชาวไทยโซ่ง ซึ่งมีจำนวนมากในเขตพื้นที่ตำบลท่าข้าม ตำบลท่าสะท้อน และตำบลกรูด

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่แห่งใหม่ที่เริ่มขาดปัจจัยการผลิตในการครองชีพ เช่น ไหม กีฬาผ้า ทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายเริ่มมีวิวัฒนาการของวัฒนธรรมหลักเข้ามาทดสอบอารยธรรมของชาวไทยโซ่งอย่างต่อเนื่องเป็นระลอก ๆ ตลอดเวลา ทำให้เป็นยุครอยต่อของสังคมปิด และประกอบกับใน พ.ศ. 2540 ได้มีการตัดถนนเข้ามาในหมู่บ้านทดแทนทางเกวียนและเส้นทางน้ำในการติดต่อถึงกันชุมชนแห่งนี้ และผู้คนได้หันมาประกอบอาชีพปลูกปาล์มน้ำมันเป็นพืชเศรษฐกิจในการหาเลี้ยงชีพของผู้คนในชุมชน ก็อาจเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การแต่งกายมีการเปลี่ยนผ่านจากยุคอดีตมาสู่ยุคพลัดถิ่น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความแบ่งยุคของสื่อดังกล่าวจะทำให้การแต่งกายดั้งเดิมขาดหายไป แต่ในทำนองเดียวกันการแต่งกายดั้งเดิมก็ยังคงดำรงอยู่ในท้องถิ่น เพียงแค่เป็นการปรับตัวเพื่อต่อสู้กับการอยู่ท่ามกลางสภาวะปัจจัยการผลิตที่ไม่เอื้ออำนวย ทำให้เครื่องแต่งกายต้องมีการดำรงอยู่และปรับตัวไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์มากขึ้น

เพื่อการดำรงอยู่และทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน

ทั้งนี้ จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการปรับตัวถือเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงอยู่ของวิถีทางวัฒนธรรมการแต่งกาย แต่ทว่าการสร้างแรงเกาะเกี่ยวของระบบเครือข่ายที่หยั่งรากลึกมานานแล้วมาใช้ในการต่อรองจึงทำให้เครื่องแต่งกายมีการปรับประยุกต์คุณลักษณะของสื่อเพื่อตอบสนองภารกิจและหน้าที่ใหม่ ๆ ของชุมชนต่อไป ในขณะที่การแต่งกายในชุดพิธีหรือ “เสื้ออี” กลับชี้ให้เห็นในทิศทางตรงข้ามว่าในโลกพิธีกรรมมีการปฏิบัติวัฒนธรรมไว้อย่างเข้มข้น สืบเนื่องมาจากชุมชนพยายามรักษาความเชื่อในการดำรงอยู่ของชุมชนพลัดถิ่น

การแต่งกายของชาวไทยโซ่งในยุค พ.ศ. 2549 - ปัจจุบัน

เมื่อบริบททางสังคมของชาวไทยโซ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปตามยุคสมัยในลักษณะที่ขยายตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกมากขึ้น ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่จะแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มคนพลัดถิ่นในการนำวัฒนธรรมหรือสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการต่อรอง เพื่อบ่งบอกตัวตนของคนพลัดถิ่น ทำให้ชาวชุมชนตลอดจนสถาบันการศึกษาในชุมชน คือ โรงเรียนบ้านไทรงาม ในฐานะโรงเรียนประจำชุมชน ได้ส่งเสริมให้เด็กนักเรียนสวมเครื่องแต่งกายไทยโซ่งเข้าร่วมกิจกรรมนอกชุมชน เช่น การแต่งกายเข้าร่วมกีฬาอำเภอ งานวันเด็ก เป็นต้น และเมื่อสังคมพัฒนาและขยายตัวกว้างขึ้น ก็เป็นช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนจากโครงการ “กลุ่มสืบสานภูมิปัญญาไทดำที่บ้านทับขันไทรงาม” ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เข้ามาส่งเสริมการทำตลาดลายผ้าไทยโซ่ง และขยายช่องทางการสื่อสารให้เป็นที่รับรู้ของบุคคลภายนอก

อย่างไรก็ตาม แม้ด้านหนึ่งอาจจะสะท้อนให้เห็นการพยายามสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยการประยุกต์สื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคม แสดงให้เห็นว่าการดำรงอยู่ของชุมชนพลัดถิ่นก็มีอาจหลีกเลี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกที่พัดพาเข้ามา แต่กระนั้นก็ตาม การดำรงอยู่ของชุมชนพลัดถิ่น ก็คือ การสืบทอดมรดกให้กับวัฒนธรรมการแต่งกาย ด้วยการนำทุนทางด้านความเชื่อ และเครือข่ายเดียวกันในการหนุนเสริมความเป็นจินตนาการของชุมชน

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พลัดถิ่นไว้ในการปะทะประสานเพื่อการดำรงอยู่แห่งตัวตนของคนพลัดถิ่นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชาวไทยโซ่งพลัดถิ่น

จากการศึกษาด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของกลุ่มคนพลัดถิ่น ภายใต้เงื่อนไขพื้นที่และเวลาที่แตกต่างกัน ทำให้ภาพสะท้อนการพยายามต่อสู้ดิ้นรนในการแสดงตัวตนผ่านทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนพลัดถิ่นเพื่อให้ตนเองแตกต่างจากวัฒนธรรมหลัก ด้วยการ ใช้ “สื่อ” และ “การสื่อสาร” ที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชนพลัดถิ่นให้ดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง จากงานการศึกษาชิ้นนี้ทำให้ได้ข้อค้นพบเพิ่มเติม ก็คือ การชี้ให้เห็นว่าเมื่อสังคมแปรเปลี่ยนไป วัฒนธรรมหรือสื่อพื้นบ้านจึงเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปอย่างสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่และเวลาที่รองรับ ทำให้สื่อพื้นบ้านอย่างเครื่องแต่งกายที่อยู่ภายใต้บริบทนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงเพื่อการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านเอง ก็จะพบคำตอบว่า ในอดีตชุมชนไทยโซ่งจะเป็นตัวอย่างกรณีของสังคมปิดต่อโลกภายนอก ภายใต้เงื่อนไขที่มีปัจจัยการผลิตที่มากพอ ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการดำรงอยู่แห่งชุมชนพลัดถิ่นและเป็นพลังหนุนเสริม “อำนาจ” (power) ในการรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอาไว้ และยังสามารถใช้การสื่อสารในลักษณะนำสื่อมาขีดเส้นแบ่งพรมแดนทางชาติพันธุ์ด้วยการอาศัยกลวิธีในการต่อต้านหรือใช้การสื่อสารแสดงความไม่พอใจและกีดกันไม่ให้วัฒนธรรมภายนอกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงตัวตนหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มคนพลัดถิ่นได้แก่วัฒนธรรม (เช่น สี ลวดลาย เสื้อไหม ส้วงก้อม ส้วงฮี) และจุดต่าง (เช่น รูปแบบเสื้อก้อมผู้หญิง และตาผ้าขึ้นลายแดงไหม) ของวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ที่สามารถกลั่นกรองวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ได้เช่นกัน แต่ทว่า เมื่อชุมชนพลัดถิ่นมีแนวโน้มเปิดตัวต่อโลกภายนอกมากขึ้นแล้ว ก็จะพบว่าอำนาจทางวัฒนธรรมอาจมีไม่มากพอเมื่อต้องมีการปะทะประสานกับวัฒนธรรมหลัก ทำให้กลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยเลือกใช้กลวิธีต่อรองหรือการรวมขอมมากขึ้น หรือเรียกวิธีการเช่นนี้ว่า การสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ (cultural Invention) ด้วยการผสมผสาน (hybridization) ระหว่างวัฒนธรรมหลักกับวัฒนธรรมในแบบชาวไทยโซ่งพลัดถิ่น ทั้งนี้ เพื่อเป้าหมายแห่งการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และตัวตนของวัฒนธรรมแบบท้องถิ่น

ทัศนะของนักทฤษฎีการสื่อสารสำนักวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) อธิบายประเด็นอัตลักษณ์ของกลุ่มคนพลัดถิ่นว่า เป็นการสื่อสารเพื่อปกป้องความเหมือน

หรือความต่างของชุมชนพลัดถิ่นกับชุมชนเจ้าของพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในกระบวนการดังกล่าว การสื่อสารของชุมชนพลัดถิ่นนั้นเป็นสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ และเป็นชุมชนที่กลับไปสู่แหล่งที่มาเดิมก็ไม่ได้ หรือจะก้าวสู่สังคมใหม่ก็ไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างเต็มตัว ดังนั้นอัตลักษณ์ของคนในกลุ่มสังคมนี้จึงกำกวม (In-between) หรือมีความกำกวม (ambivalence) เพราะด้านหนึ่ง พวกเขาก็ต้องพยายามอ้างอิงตัวตน (Identify) เข้ากับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมดั้งเดิม แต่อีกด้านหนึ่งก็ต้องเรียนรู้ที่จะต่อรองหรือตีความหมาย (negotiate / translate) กับวัฒนธรรมในสังคมใหม่ในเวลาเดียวกัน กรณีดังกล่าวงานวิจัยของนางนภัส ศรีสงคราม (2547) ได้เสนอการสื่อสารทางวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์และสัญวิทยาของชาวไท่ ในหมู่บ้านดอนเตาอิฐ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นการตีความด้านการสื่อสารทางวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์ของชุมชนไทยไท่ในรูปแบบของภาษา การแต่งกาย และพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาดังกล่าวเป็นการตอบคำถามได้เพียงเพื่อบ่งบอกความเหมือนหรือความต่างของชุมชนพลัดถิ่นกับชุมชนเจ้าของพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ในขณะเดียวกัน ผู้ศึกษาได้พยายามสะท้อนให้เห็นการใช้สื่อเครื่องแต่งกายในการต่อรองความเป็นคนไทยไท่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (เช่น การคมนาคมที่สะดวกและระบบเศรษฐกิจที่ต้องติดต่อกับสังคมภายนอก) ที่บีบให้ต้องสื่อสารตัวตนออกนอกชุมชน หรือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่รุกเข้ามาอย่างต่อเนื่องและไหลบ่าเข้ามาหลายระลอกที่เข้ามาพิสูจน์ตัวตนของชนกลุ่มนี้ ทำให้ผู้ศึกษาได้พยายามตอบคำถามตามมาว่าการดำรงอยู่ของชุมชนพลัดถิ่น ด้วยการใช้ “สื่อ” และ “การสื่อสาร” ที่ใช้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชนพลัดถิ่นให้ดำเนินต่อไปได้อย่างสืบเนื่องและยืนยาวมาได้อย่างไร ซึ่งเป็นการสกัดบทเรียนที่ได้จากการวิเคราะห์การพยายามต่อสู้ดิ้นรนในการแสดงตัวตนของกลุ่มคนไทยไท่ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มาช่วยในการอธิบาย สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประการด้วยกัน ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง การต่อรองเป็นกลไกในการสื่อสารเชื่อมร้อย (association) กลุ่มคนไทยไท่

หากกล่าวถึงแนวคิดเรื่องการพลัดถิ่น แนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากทัศนะของเบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) เรื่อง ชุมชนในจินตนาการ

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

(imagined community) ที่อธิบายว่า ผู้คนที่อยู่ในชาติพันธุ์เดียวกัน จะมีสำนึกหรือจินตนาการร่วมกันโดยผ่านกระบวนการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของคนกลุ่มนั้น เราสามารถอธิบายปรากฏการณ์ในงานการศึกษาชิ้นนี้ได้ว่า ในช่วงอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันชาวไทยโซ่งได้พยายามใช้เครื่องแต่งกายในการพยายามดำรงรักษาสำนึกหรือความทรงจำร่วมกันของกลุ่มชนชาติพันธุ์เดียวกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า กลุ่มคนพลัดถิ่นมีความพยายามสร้างชุมชนในจินตนาการของคนพลัดถิ่น (diasporic imagined community) ร่วมกัน หรือที่ จอห์น ฮาร์ตลีย์ (Hartley, 2002, อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน, 2547: 278) ได้ขยายความในประเด็นนี้เพิ่มเติมว่า ประสบการณ์ของคนพลัดถิ่นเป็นประสบการณ์ร่วมกันที่จำเป็นต้องธำรงรักษาและสืบทอดภาษา ธรรมเนียมแบบแผนการใช้ชีวิต และพิธีกรรมของพวกเขามาไว้ในพื้นที่ใหม่ทางสังคมที่ตนอยู่อาศัย เพราะฉะนั้น กิจกรรมการสื่อสารวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นการมอยย้อนกลับไปสู่อดีตของชุมชนที่ตนมาจากมา ยังรวมไปถึงการสร้างชุมชนใหม่โดยอาศัยพื้นฐานมาจากรากเหง้าประเพณีดั้งเดิมของตน

หากพิจารณาการต่อรองผ่านทางเครื่องแต่งกายในปัจจุบันแล้ว ก็จะพบว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่งที่มีผลต่อการสร้างความรู้สึกละอัตลักษณ์ร่วมกันของ “คนไทยโซ่ง” และ “วัฒนธรรมแบบไทยโซ่ง” ซึ่งจะมีการขับเคลื่อนไปตามวาระทั้งที่แน่นอนและวาระโอกาสตามแต่เงื่อนไข ทั้งนี้ ชาวไทยโซ่งได้เปิดการสื่อสารออกไปสองเส้นทางทั้งภายในชุมชน ได้แก่ การสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในการร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด ทอดกฐิน ประเพณีสงกรานต์ การสวมใส่เสื้อฮีเข้าร่วมพิธีแต่งงาน งานเสนเรือน งานศพ เป็นต้น ส่วนภายนอกชุมชน เช่น การสวมใส่เครื่องแต่งกายเข้าร่วมพิธีเปิดงานทางวัฒนธรรมของจังหวัด การเดินขบวนแข่งขันกีฬาของโรงเรียน การแสดงชุดไทดำรำพัน เป็นต้น เนื่องจากลักษณะของการเชื่อมร้อยชาวไทยโซ่งในส่วนของสัดส่วนหรือระดับของกระบวนการสื่อสารดังกล่าว ชาวไทยโซ่งจัดวางน้ำหนักเอาไว้แตกต่างกัน โดยเฉพาะการเชื่อมร้อยความเป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นร่วมกันในชุมชน เมื่อสภาพชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ชาวไทยโซ่งใช้ประเพณีลงแขก เล่นคอน เป็นพื้นที่ในการเชื่อมร้อยกลุ่มคนไทยโซ่งพลัดถิ่นร่วมกัน แต่เมื่อสถานการณ์ปัจจุบันพื้นที่ลานประเพณี (ลานนวดข้าว) ไม่เอื้ออำนวย ชาวไทยโซ่งจึงได้อาศัยการสื่อสารตัวตนในพื้นที่วัดในการ

เคลื่อนไหวบนฐานทางวัฒนธรรมผ่านรูปแบบประเพณีที่มีการผสมผสานกลืนอายของวัฒนธรรมหลักคละคล้าลงไปในกระบวนการสื่อสารของวัฒนธรรมในแบบของชาวไทยโซ่ง (อาทิ ประเพณีสงกรานต์ และงานเฉลิมฉลองเจ้าอาวาสวัด) ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2549) ที่อธิบายว่า วัฒนธรรม ก็คือ เครื่องมือในการมีชีวิตที่มี คุณูปการในการเชื่อมร้อยความหลากหลายของวัฒนธรรมย่อย ๆ (subculture) และพบว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านก็สามารถผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นในระดับพื้นที่บ้านที่เข้ามา ปฏิสังสรรค์ในแบบพื้นบ้านด้วยเช่นกัน แต่มักจะนำมาใช้ในแบบปรับให้เข้ากับของเดิมที่มี หรือทำให้เป็นแบบท้องถิ่น ในแง่นี้เมื่อพิจารณากลับมาที่กลุ่มคนไทยโซ่งแล้วจึงได้อาศัย พื้นที่วัดเป็นพื้นที่สาธารณะในชุมชนในการเชื่อมร้อยของวัฒนธรรมตนเองไว้ได้

ผู้ศึกษาจึงได้ข้อสังเกตที่น่าสนใจในประเด็นหนึ่งว่า การสื่อสารตัวตนผ่านการแต่งกายที่สวมติดอยู่กับร่างกายผู้ใช้และมีสถานะและเป็นสัญลักษณ์แห่งการ เชื่อมร้อยของคนในชุมชน ในฐานะของความเป็นชนชาติเดียวกันเช่นนี้ ทำให้เครื่องแต่งกาย ยังคงทำหน้าที่เพื่อสื่อสารตัวตนของคนไทยโซ่ง และชาวไทยโซ่งผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ก็ได้พัฒนากลยุทธ์ในการพยายามธำรงรักษาตัวตนผ่านการแต่งกายเอาไว้ ตัวอย่างเช่น การเชื่อมร้อยตัวตนร่วมกันในประเพณีสงกรานต์ ด้วยการสร้างชุมชนในจินตนาการ (imagined community) ผ่านการแต่งกายโดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมในเรื่อง “สีดำ” ในการแสดงตัวตนร่วมกัน ดังชื่อเรียกขานในกลุ่มนี้ว่า “ไทยทรงดำ” หรือไทยโซ่งในเวลา ต่อมา ปรากฏการณ์ที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นการพยายามต่อสู้ดิ้นรนของชาวไทยโซ่ง ในการรักษา “แก่น” ทางวัฒนธรรมในเรื่องของสีไว้ ดังนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าว ก็คือ อีกพลังหนึ่งที่ประทับประคองให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของผู้คนเอาไว้ และการสื่อสาร ตัวตนร่วมกันในแบบของกลุ่มคนพลัดถิ่น จึงเป็นกระบวนการทางสังคมร่วมกันที่ชาวไทยโซ่ง ใช้สร้างสำนึกร่วมหรือ “ชุมชนไทยโซ่งในจินตนาการ” ได้เช่นกัน

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาพที่ 3 การแต่งกายด้วยชุดไทยโซ่งเข้าร่วมในประเพณีสงกรานต์ พิธีกรรมทางศาสนาที่วัด
ที่มา: สุวิมล เวชวิโรจน์ (2559)

ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของชุมชนไทยโซ่งก็ไม่ได้อยู่เฉพาะแค่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้น หากแต่ในแง่นี้ชาวไทยโซ่งก็ได้เลือกจัดงานประเพณีสงกรานต์ ในการใช้เป็นพื้นที่การแสดงตัวตนร่วมกันในแต่ละจังหวัดที่มีชาวไทยโซ่งอาศัยอยู่ด้วย เสมือนเป็นการเอื้อโอกาสในการแสดงตัวตนออกไปอย่างทั่วถึง พร้อม ๆ กับเป็นกุศโลบายให้คนไทยโซ่งทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ได้สานสร้างความหมายหรือความรู้สึกร่วมกันของชาวไทยโซ่งนั่นเอง (อาทิ การที่ชาวไทยโซ่งเรียกการจัดงานในช่วงวันสงกรานต์นี้ว่า “งานสืบสานวัฒนธรรมไทยดำ” และพวกเขามาช่วยกันสืบสานวัฒนธรรมการแต่งกายให้กับทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้สืบสานต่อไป) ตัวอย่างต่าง ๆ เหล่านี้ไม่เพียงแต่สาธิตลักษณะของกระบวนการสื่อสารในการเชื่อมร้อยกลุ่มคนพลัดถิ่นเท่านั้น แต่ยังช่วยให้เห็นการพยายามสืบทอดความหมายหรือตัวตนในพื้นที่ทางสังคมได้อีกด้วย

การมาสืบสานประเพณีไทยโง่งในวันสงกรานต์ พวกเราหมื่นเวียนกันมา
เอาแรงกันจนหมดเดือน 5 แต่งตัวกันมาดำพรำทั้งงานมาร่วมสนุก
มาเยี่ยมญาติพี่น้องไปถึงกันหมดทั้งจากเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม
และสุราษฎร์ธานี ก็ต้องไปหากันเห็นแล้วมันปลื้มใจ (สังวาล ถ้อยทัด,
สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2559)

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นพบว่า ในการตรวจสอบการสื่อสารตัวตนร่วมกันของชาวไทยโง่ง
ที่มาด้วยกันนั้น ยังเป็นการสร้างความหมายร่วมกันของ “ความเป็นชาวไทยโง่ง” หรือกลุ่ม
ชาติพันธุ์เดียวกันแล้ว ชาวไทยโง่งยังอาศัยพื้นที่ดังกล่าว ในการก่อสร้างความหมายของ
สายสัมพันธ์ในแบบอื่น ๆ อีกหลายเส้น บางครั้งก็เป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน
บางขณะก็สานความเป็นพี่น้องกัน บางเงื่อนไขก็เพื่อสืบทอดตัวตนของคนไทยโง่งร่วมกัน
ผู้ศึกษาจึงได้ข้อสังเกตว่า การที่ชาวไทยโง่งพยายามรักษาความเป็นชุมชนของกลุ่มคน
พลัดถิ่น ก็คือ การอาศัยปัจจัยสำนึกทางชาติพันธุ์และระบบเครือญาติในการยึดโยง
สายสัมพันธ์ให้วัฒนธรรมหรือสื่อพื้นบ้านประเภทเครื่องแต่งกายให้สืบทอดและสามารถ
ดำรงอยู่ได้ ซึ่งนอกจากจะเป็นกลไกหนึ่งที่ชาวไทยโง่งติดตั้งไว้เพื่อสร้างอารมณ์ความรู้สึกร่วม
ของชุมชนพลัดถิ่นแล้ว ยังเป็นกลไกการสานสายสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) ระหว่าง
ชาวไทยโง่งร่วมกันอีกด้วย

ประการที่สอง การต่อสู้ ต่อรองเป็นกลไกการสื่อสารที่ต่อชีวิตให้กับวัฒนธรรม ของคนไทยโง่ง

แม้ชุมชนไทยโง่งจะเลือกใช้เครื่องแต่งกายพื้นบ้านในการเชื่อมร้อยกลุ่มคนพลัดถิ่น
ให้มีสำนึกหรือความรู้สึกร่วมกันในชุมชนเดียวกันแล้ว จะยังไม่ใช่คำตอบสุดท้ายของการ
ดำรงอยู่ของชุมชนพลัดถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาถึงเงื่อนไขปัจจุบันที่สภาพ
สังคมเริ่มเปิดตัวต่อโลกภายนอกมากขึ้น (เช่น ระบบเศรษฐกิจ การศึกษาและการคมนาคม
ที่สะดวกขึ้น) ทำให้เมื่อมีการปฏิสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้ว ทำให้การ
ขับเคลื่อนการแสดงตัวตนมักจะออกมาทั้งในแบบราบรื่นและความขัดแย้งในรูปแบบ
ต่าง ๆ กล่าวคือ การอาศัย “การแต่งกายแสดงรำในชุดไทยดำรำพัน” ด้วยการนำ

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เครื่องแต่งกายพื้นบ้านมาใช้รายได้ประกอบวัสดุบันทึกเสียงในบทเพลงไทยดำนำพัน การนำเสนอตัวตนในรูปแบบของความบันเทิงที่เป็นช่วงเวลาของความสนุกสนานในการ ร่วมเต้นรำ ท่ามกลางของฉากดนตรีเช่นนี้ ช่วยลดความขัดแย้งในเรื่องการเกลี้ยกลืนรอยต่าง และจางเส้นขอบของการแบ่ง “เขา” แบ่ง “เรา” ให้เบาบางลง (อาทิ กรณีร่วมรำประกอบ เพลงไทยดำนำพัน หญิงวัยกลางคน ได้แสดงทัศนะไว้ว่า เห็นเขารำแล้วน่าจะสนุกก็เลยมารำ กับเขาด้วย” (สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2559) หรือคนไทยโซ่งพลัดถิ่นได้แสดงความคิดเห็นได้ ในทำนองเดียวกันว่ามีคนไทยมารำด้วย เราดีใจ มาสนุกสนานกันไป (สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2559) สิ่งนี้เป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่ลดทอนความตึงเครียดที่ผู้คน ถูกล้อมกรอบด้วยวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นการยืนยันการสื่อสารตัวตนของคนไทยโซ่งที่กำลัง ใช้สื่อในการต่อสู้กับวัฒนธรรมภายนอก พร้อม ๆ กับที่สามารถพลิกเพลงยืดหยุ่นในการ เลือกช่องทางการสื่อสารได้อย่างหลากหลาย เช่น การแต่งกายรำในเพลงไทยดำนำพัน เข้าร่วมงานวันลอยกระทง วันเด็ก และทอดกฐิน เป็นต้น และยังช่วยให้เป็นชุมชนใหม่ของกลุ่มความสนใจ จึงน่าจะเป็นกลไกหนึ่งในการเพิ่มช่องทางการเผยแพร่ตัวตนของคน ไทยโซ่งให้เป็นที่รับรู้ของบุคคลภายนอกได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

สำหรับสื่อพื้นบ้านประเภทศิลปหัตถกรรมอย่าง “ลวดลายผ้า” ที่ตกแต่งไว้ในเสื้อฮู้ก็สามารถพลิกความโดดเด่นออกมาต่อรองกับกระแสความเปลี่ยนแปลงเอาไว้ได้ เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการหยิบยืมเอาผลิตภัณฑจากวัฒนธรรมหลักมาปรับเปลี่ยนโฉม ให้เป็นแบบท้องถิ่น ในรูปแบบของสินค้าทางวัฒนธรรมเหล่านี้สามารถใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่จะสื่อสารตัวตนหรืออัตลักษณ์ของชาวไทยโซ่งให้สังคมภายนอกได้รับรู้ แต่อย่างไรก็ดี ภายใต้การอาศัยทุนทางวัฒนธรรมในการสื่อสารออกไปสู่โลกภายนอก จากการตรวจสอบ สถานภาพของการทำลวดลายผ้าด้วยตนเองของผู้ศึกษา พบว่า การผลิตในมิติทางด้าน เศรษฐกิจ ที่เน้นปัจจัยการผลิต (Means of Production) และความสัมพันธ์ทางการผลิต (Relations of production) ในกระบวนการผลิตลวดลายผ้า จะต้องมิตั้งแต่ผู้ผลิต มีวัตถุดิบ มีกรรมวิธีในการผลิต มีเครื่องมือ รวมถึงผู้ใช้ผลผลิต เช่น ตัวอย่างงานศึกษา ของบังอร พงษ์ประพันธ์ (2547) เรื่อง “อาชีพทอผ้าจากของชาวไทยยวน จังหวัดราชบุรี” ให้คำอธิบายว่าปัจจัยที่ทำให้ผ้าทอจากของชาวไทยยวน จังหวัดราชบุรีเสื่อมความนิยมลง ได้แก่ การหาซื้อวัตถุดิบในการทอผ้าจากโรงงานผลิตเส้นด้ายที่มีการพัฒนาเส้นใย

สังเคราะห์ขึ้นแทน ทำให้คุณลักษณะของผ้าจกเปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สี ซึ่งมีความหลากหลายมากกว่าการใช้วัตถุดิบแบบเดิม การศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาที่มองว่าการพึงปัจจัยการผลิตจากภายนอกเป็นตัวแปรที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้าน

หากนำคำอธิบายของบังอร พงษ์ประพันธ์ (2547) มาวิเคราะห์ประกอบการสร้างตัวตนผ่านการแต่งกายพื้นบ้านของชาวไทยโซ่ง จะพบว่า หากวิเคราะห์ในแง่ของการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกเพียงอย่างเดียวอาจส่งผลต่อการรักษาตัวตนที่แท้จริงของชาวไทยโซ่งได้ หากแต่ในแง่นี้ด้วยการเข้าไปสังเกตการณ์เมื่อพิจารณาควบคู่ไปกับกรรมวิธีในการผลิตแล้ว เราอาจได้คำอธิบายเพิ่มเติมสำหรับกรณีของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้น เนื่องจากชาวไทยโซ่งยังคงต้องรองรับการยังคงกรรมวิธีการผลิตด้วยมือไว้ จึงอาจเป็นกลวิธี (tactics) ที่ทำให้ชาวไทยโซ่งสามารถต่อรองความเป็นตัวตนบางส่วนเอาไว้ได้ เช่น เทคนิคการทำเส้นขอบขาว การซ่อนกระจก การทำลวดลายบานจ้าย หรือดอกเต้าเข้ามาเสริมในผลงาน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี จากการสังเกตการณ์เพิ่มเติมการผสมผสานดังกล่าว ผู้ศึกษาพบว่า แม้ชาวไทยโซ่งจะพยายามขยายในด้านการสื่อสารและผู้รับสารให้มากขึ้น หรือแม้แต่มีการปรับตัวด้านเนื้อหาสาระ แต่ทว่าชาวไทยโซ่งยังไม่หันมาปรับปรุงปัจจัยการผลิตในขั้นต้น ในอนาคตโอกาสที่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายอาจจะสูญหายก็ยังคงอยู่ในภาวะเสี่ยงได้เช่นกัน

ยิ่งไปกว่านั้น ภายใต้การพลิกคุณสมบัติออกมาต่อรองกับโลกภายนอกเช่นนี้ ก็ดูจะเป็นการช่วยต่อชีวิตให้กับภูมิปัญญาลวดลายผ้าให้สามารถเพิ่มสถานภาพของสื่อได้อีกด้วย ซึ่งพบว่า ในการทำลวดลายผ้ามีการนำกลวิธีการเสริม “รากแห่งคุณค่า” มาใช้ จึงส่งผลให้ในส่วนคุณค่าความหมายในอดีตมีสถานภาพเพียงไม่กี่ด้าน เช่น ลวดลายใช้ตกแต่งในเสื้อฮิ ลายหน้าหมอน กุศโลบายในการทดสอบความ “ขยัน” ของหญิงไทยโซ่ง หรือเป็นสื่อในการเสริมสร้างสมาธิ อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทำให้สามารถพลิกเสริมสถานภาพของสื่อพื้นบ้านได้อีก เช่น สามารถบ่มเพาะจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ลงไปสินค้าทางวัฒนธรรมรวมไปถึงเป็นหลักสูตรการสอนใน “โครงการหัตถกรรม” ของโรงเรียนบ้านไทรงาม และ “โครงการหัตถกรรมโตต้า” ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยการเรียนการสอน

การต่อรงผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ของผู้อาวุโส หรือครูภูมิปัญญาในชุมชน และยังสามารถกระตุ้นจิตสำนึกคุณค่าของลวดลายผ้าในเชิงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยโซ่งให้กับเยาวชนในชุมชน อีกทั้งยังช่วยสร้างคุณค่าทางชาติพันธุ์และการต่อรงตัวตนของคนไทยโซ่งให้เข้มแข็งขึ้นด้วย

ภาพที่ 4 สินค้าทางวัฒนธรรม เช่น กระเป๋า พวงกุญแจ ลายหน้าหมอน สไบ และสายคาดเอว

ที่มา: สุวิมล เวชวิโรจน์ (2559)

ประการที่สาม การต่อรงเป็นกลไกการสื่อสารความเชื่อให้กับวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทยโซ่ง

เนื่องจากสภาพโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยโซ่งในปัจจุบันมีแนวโน้มเป็นสังคมเปิดมากขึ้น ทำให้เริ่มมีการแต่งงานไขว้กันระหว่างวัฒนธรรม โดยอาศัยแนวคิดเรื่อง “การสมรส” ในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ๆ ดังตัวอย่างงานวิจัยของเจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์ (2549) เรื่อง “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มพม่าและไทย: กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี” ที่อธิบายในประเด็นของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญและคนส่วนใหญ่

ในสังคมไทยนั้น รัฐบาลไทยได้ใช้นโยบายการผสมผสานกลมกลืน (assimilation) ทางชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยให้เข้ากับสังคมไทยโดยรวม หลักการผสมผสานกลมกลืน เช่นนี้ ทำให้ความแตกต่างที่มีอยู่ระหว่างกันหมดไป ทั้งเรื่องของศาสนา ภาษา และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการให้ชนกลุ่มน้อยนั้นละทิ้ง “อัตลักษณ์” ดั้งเดิมของตนเองในด้านต่าง ๆ และรับอัตลักษณ์ของชนกลุ่มใหญ่ เช่น การแต่งงานข้ามกลุ่ม การผสมกลมกลืนโดยกลไกและกระบวนการของรัฐมีทั้งลักษณะบังคับและลักษณะที่เป็นไปตามธรรมชาติ

แม้ในแง่หนึ่ง ข้อเสนอของเจ็จันทร วงศ์พลกานันท์ (2549) จะอธิบายปรากฏการณ์ของการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มเจ้าของพื้นที่ทางวัฒนธรรมและกลุ่มคนพลัดถิ่นได้ในบางเงื่อนไข และมีคุณูปการที่ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการแต่งงานกับคนในวัฒนธรรมหลัก ก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม แต่ทว่าในอีกแง่หนึ่ง ข้อเสนอดังกล่าวยังอ้างอิงอยู่แต่บนฐานของทฤษฎีการครอบงำ และที่สำคัญข้อสรุปนี้ดูจะมองข้ามการต่อรองทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนพลัดถิ่น จากข้อค้นพบในบทความฉบับนี้ ยืนยันให้เห็นว่าการช่วยแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม ด้วยการอาศัยกลวิธี “การผสมผสานความต่างทางชาติพันธุ์” โดยการนำเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม หรือเสื้อผ้า มาใช้ในการเชื่อมผสานความต่างทางชาติพันธุ์ ด้วยการอาศัย “แก่น” ที่ฝังอยู่ในเนื้อวัฒนธรรมการแต่งกายในพิธีกรรม ก็คือ การนำความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ มาใช้เป็นกุศโลบายทางวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในเรื่องการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน เช่น กรณีพิธีศพที่จัดขึ้นสำหรับช่วงชีวิตสุดท้ายแห่งชีวิตของผู้คนแต่ละคน พิธีเสนเรือน และพิธีแต่งงานก็ถือเป็นภารกิจที่สำคัญสำหรับผู้ที่เป็นชายและสะใภ้ ผู้ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ทั้งคนไทยเชื้อพลัดถิ่นเอง หรือคนนอกวัฒนธรรมก็ตาม ต้องสวมชุดเสื้อฮีเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนการแสดงความรักต่อศพผู้ตายและผีบรรพบุรุษ หากแต่ในแง่นี้ กระบวนการดังกล่าวยังเป็นการทำให้เขา (them) กลายเป็นเรา (us) แล้ว ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อผูกมิตรและสานสายสัมพันธ์กับคนนอกวัฒนธรรม แต่ยังเป็นสัญลักษณ์แห่งการผนวกให้คนนอกวัฒนธรรมกลายเป็นส่วนเสี้ยวของคนไทยเชื้อ ซึ่งวิธีคิดเช่นนี้เป็นอุดมคติที่สาคิดให้เห็นในเรื่องความเคารพระหว่างกันและก่อให้เกิดการปรองดองและสันติ

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

นอกจากนี้ “เสื้อฮี” ยังมีลักษณะเด่นที่ได้รับการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยไม่ขาดช่วง แม้บริบททางสังคมจะแปรเปลี่ยนไปก็ตาม เสื้อฮีก็ยังมีศักยภาพในการปรับผสมผสานความต่างชาติพันธุ์ให้เข้ามาอยู่ร่วมกันโดยไม่ขัดแย้ง กล่าวคือ ผู้ที่จะมาเป็นเขยและสะใภ้ต้องสวมเสื้อฮีเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกความเป็นเครือญาติร่วมกัน แม้จะแตกต่างกันเป็นแกนความเชื่อที่ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม หากทว่า กระบวนทัศน์ในเรื่องการเคารพความหลากหลายทางชาติพันธุ์ยืนยันให้เห็นว่าปัจจัยความเชื่อเป็นตัวแปรหลักที่คอยหล่อเลี้ยงการดำรงหน้าที่ทั้งปวงของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในพิธีให้สืบทอดมาได้จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากชาวไทยโซ่งเชื่อว่าการสวมเสื้อฮีของบรรดาเขยและสะใภ้ซึ่งเป็นคนนอกวัฒนธรรมจะเป็นภาระของผู้ที่เป็นเจ้าบ้านจะต้องจัดเตรียมไว้ให้ เพราะหากกละเลยเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะมาลงโทษกับเจ้าบ้าน หรือเป็นพันธกิจที่สำคัญที่เขยและสะใภ้เองก็จะต้องจัดเตรียมไว้ประจำตัวเมื่อเข้าร่วมในพิธีกรรม เพราะหากไม่ได้ นำติดตัวมาถึงขนาดไล่ให้กลับบ้านไม่ให้มาเข้าร่วมงานมาแล้วก็มี และยังเป็นผลมาจากการสืบทอดการรักษาตัวตนผ่านสื่อพื้นบ้านชนิดนี้ไว้เฉพาะในโลกพิธีกรรมเท่านั้น

ดังนั้น จึงส่งผลให้สื่อที่มีความเชื่อคอยหล่อเลี้ยงอยู่เบื้องหลังเช่นนี้ ทำให้ผู้ที่มาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเป็นเครือญาติจากการแต่งงานไม่กล้ากระทำการใด ๆ ด้วยความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังซึ่งมีการส่งผ่านรุ่นต่อรุ่นได้เป็นพลังควบคุม ดูแล บังคับการสืบทอดอยู่ในตัว และช่วยหล่อเลี้ยงการทำหน้าที่ต่าง ๆ ของเสื้อผ้าในพื้นที่พิธีกรรมให้ดำรงอยู่ในชนบและกรอบประเพณีในการสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายเพื่อบ่งบอกตัวตนของคนไทยโซ่งให้สืบทอดต่อมาได้อย่างสืบเนื่อง ด้วยการอาศัย “แก่น” หรือ “จิตวิญญาณ” ทางด้านความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นตัวกำกับการพยายามรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ในพื้นที่ทางสังคมที่ตนอยู่อาศัยและชาวไทยโซ่งยังใช้เสื้อฮีเป็นที่รองรับรากเหง้าในแง่ที่ใช้การสื่อสารในเรื่องการหวนหาอดีต (nostalgia) โดยเฉพาะการสวมใส่เสื้อฮีให้กับผู้ตาย โดยมีความเชื่อว่าลูกหลานชาวไทยโซ่งเมื่อตายไปแล้วดวงวิญญาณจะกลับไปยังถิ่นฐานดั้งเดิมของบรรพบุรุษต้นตระกูลที่มีการสืบทอดกันมา การเย็บเย็บและให้ภาพในอดีตเช่นนี้ ส่งผลต่อความสุขในด้านจิตวิญญาณในการระลึกถึงมาตุภูมิเดิม ซึ่งอาศัยเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายเป็นสื่อในการย้อนกลับไปสัมผัสอดีตของชนชาติตน

ใส่เสื้อฮีให้กับคนตาย ปิดฝาโลง ให้ญาติรู้ว่าเป็นคนโง่
เป็นประเพณีดั้งเดิม และเป็นการไว้ทุกข์ให้กับตัวเอง (สุพรรณนา
ทองยอด, สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2559)

ใส่เสื้อฮีให้ศพปล้นเสื้อด้านใน รับสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่น
พ่อแม่ เชื่อว่าจะทำให้วิญญาณที่ตายไปแล้วไปอยู่ด้วยกันกับบรรพบุรุษ
ให้รู้ว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน ถ้าอยู่ในชุมชนต้องทำทุกคน เสื้อฮีตายแล้ว
ก็ไม่ทิ้ง (ทอง ใจตรง, สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2559)

เวลาแต่งตัวให้ศพ ก็เหมือนเราระลึกอยู่เสมอว่า เรามี
บรรพบุรุษ เมื่อตายไปแล้วก็จะได้ขึ้นไปเมืองฟ้าเมืองสวรรค์ที่เมืองแกน
อย่างน้อยเวลาตายก็ส่งให้คนที่ตายไปได้กลับไปถิ่นฐานเดิม มันยังอยู่
ในห้วงความทรงจำของลูกหลานไทยโง่เสมอ (ป้อย ทองยอด, สัมภาษณ์,
25 กันยายน 2559)

คำกล่าวข้างต้นได้กลั่นความรู้สึกร้อยเรียงออกมาเป็นภาษาให้ผู้ที่ศึกษาได้สัมผัส
ถึงสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังที่ยังรากลึกเอาไว้อย่างยาวนานผ่านเรื่องราวของความเชื่อ
ในเรื่องการถวีสวรรคตของบรรพบุรุษของตน อีกทั้งยังเป็นกุศโลบายที่สำคัญที่ช่วย
สร้างสำนึกในด้านความเชื่อให้กับคนพลัดถิ่นให้ได้รับการสืบทอดต่อกัน

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พิธีศพ

พิธีเสนเรือน

พิธีแต่งงาน

ภาพที่ 5 การสวมเสื้อีประกอบพิธีศพ (บน) พิธีเสนเรือน (กลาง) และพิธีแต่งงาน (ล่าง)

ที่มา: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (2559)

จากกรณีดังกล่าว ผู้ศึกษาพบว่า การที่ชุมชนพยายามรักษาความเชื่อเรื่องผีไว้อย่างเหนียวแน่นก็เพื่อเป็นกลไกให้ดำรงความเป็นกลุ่มมาได้จนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับที่อ้ายเผ่า (ตา) คุณบัวแก้ว ได้เปรียบเทียบสื่อหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านกับต้นไม้ว่า การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเสมือนกับ “ต้นไม้” โดยได้กล่าวถึง

ประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า “กอไผ่ไม่มีหน่อ หน่อไม้ไม่มีตา” นั้น ธรรมดาต้นไผ่จะต้องแตกต้น แตกหน่อ กิ่งก้านสาขา แต่ถ้าต้นไผ่นั้น ไม่มีหน่อ ต้นไผ่นั้นจะไม่สามารถสืบทอดชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ได้ หรือแม้ “ต้นไผ่” ที่มีหน่อและหน่อที่ออกมานั้นก็ไม่มีการมัตตาบงกช่อดอกกับผู้ที่สืบทอดในรุ่นต่อไปได้แล้ว หน่อไผ่ที่ผลิดอกออกผลและเติบโตขึ้นตามกาลเวลาก็เสมือนต้นไผ่ที่ไร้ซึ่งรากเหง้า ก็ยากที่จะแตกกิ่งก้านสาขาออกไปได้ ถ้าเป็นเช่นนั้น ชาติพันธุ์เหล่านั้นก็จะสลายไปในที่สุดก็เหมือนกับไม่มีผู้สืบทอด ประเพณีก็จะสูญหายไปหมด (คุณ บัวแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2559) ดังนั้น เมื่อเรานำคำอธิบายของอ้ายเผิ้มคุณ (ตา) มาวิเคราะห์การดำรงอยู่ของเครื่องแต่งกายในพิธี เราก็จะพบว่าชาวไทยโซ่งพยายามธำรงรักษาการสืบทอดประเพณีการแต่งกายในโลกพิธีกรรมไว้ผ่านรุ่นสู่รุ่นเป็นการสืบทอดชาติพันธุ์ของตนเองไว้ได้แล้วนั้น หากแต่ยังสามารถใช้เป็นพลังต้านทานการเข้าครอบงำของบุคคลภายนอกวัฒนธรรมได้อีกทางหนึ่งด้วย

มองอนาคตคนไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อสังคมแปรเปลี่ยนไป วัฒนธรรมจึงเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปอย่างสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่และเวลาที่รองรับ ก็จะมีพบคำตอบว่า ในอดีตชุมชนไทยโซ่งเป็นสังคมปิดตัวต่อโลกภายนอก ภายใต้เงื่อนไขที่มีปัจจัยการผลิตที่มากพอ ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการดำรงอยู่แห่งชุมชนและเป็นพลังหนุนเสริม “อำนาจ” (power) ในการรักษารากฐานทางวัฒนธรรม แต่ทว่าเมื่อชุมชนมีแนวโน้มเปิดตัวต่อโลกภายนอก ชาวไทยโซ่งมีการเลือกใช้กลวิธีการต่อรองหรือการรวมขอมมากขึ้น หรือเรียกว่าเริ่มมีวิธรรยของวัฒนธรรมอื่นเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมในแบบของชาวไทยโซ่ง ทั้งนี้ เพื่อเป้าหมายแห่งการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และตัวตนของวัฒนธรรมแบบท้องถิ่นไว้

จากสถานการณ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่า วัฒนธรรมของชาวไทยโซ่งยังอยู่ในภาวะสุม่เสียในการรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมทางด้านการแต่งกายในชีวิตประจำวัน แต่ในขณะที่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมมีความเชื่อกำกับไว้อยู่เบื้องหลังจึงเป็นหลักประกันความอยู่รอดให้กับวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันกลไกทางสังคมที่ชาวไทยโซ่งพึ่งติดตั้งเพิ่มเติมขึ้นมา ก็คือ การเสริมให้เยาวชนมีฐานความรู้ในเนื้อวัฒนธรรมของตนเอง

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เพิ่มมากขึ้น พบว่า เมื่อตรวจสอบในเชิงปริมาณแล้ว ชาวไทยโซ่งพยายามขยายพื้นที่ในการสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เช่น การแต่งกายประกอบชุดการแสดงไทยด้ารำพัน แต่ชาวไทยโซ่งยังไม่หันมาเสริมฐานความรู้ในเนื้อวัฒนธรรมการแต่งกาย ซึ่งแทนที่จะให้เยาวชนเกิดการชื่นชอบจากการสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของตนเองเพียงอย่างเดียว ก็ควรพิจารณาควบคู่ไปกับการใช้สูตร “ทำให้รู้” พร้อม ๆ กัน เพื่อนำไปสู่ “ให้ชื่นชอบ” และ “ให้เรียนรู้หรือฝึกฝน” เพื่อให้กลุ่มสืบทอดรุ่นต่อไปจะได้มีความเข้าใจในเนื้อวัฒนธรรมของตนเอง และยังเป็นหลักประกันความยั่งยืนให้กับวัฒนธรรมได้อีกด้วย

บทส่งท้าย

รูปแบบทั้งสี่ประการของการใช้วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยโซ่งมีการสร้างวิถีชีวิตและธรรมเนียมทางด้านการแต่งกายเพื่อให้ตนเองแตกต่างจากเจ้าของถิ่นแล้วยังมีกระบวนการต่อรองผ่านทางวัฒนธรรม โดยอาศัย “สื่อ” เครื่องแต่งกาย เป็นกลไกที่สำคัญใน “การสื่อสาร” เพื่อต่อรองในการขับเคลื่อน “ชุมชนไทยโซ่ง” ให้ดำเนินไปอย่างสืบเนื่อง ซึ่งอาศัยการสื่อสารทั้งแบบเปิดเผย และแอบแฝงในรูปแบบต่าง ๆ ที่ชาวไทยโซ่งมิได้ตระหนักเสียด้วยซ้ำไปว่าตนนั้นกำลังใช้สื่อในการทำการสื่อสารในการปฏิบัติทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มคนพลัดถิ่น ในขณะเดียวกันก็มีความพยายามต่อรองความหมายหรือตัวตนหลัก ๆ ของอารยธรรมดั้งเดิมเอาไว้ในบริบทพื้นที่ของสังคมที่อยู่อาศัยเพื่อสืบทอดมรดกให้แก่อัตลักษณ์ของกลุ่มไทยโซ่งให้มีพื้นที่ทางสังคม ตลอดจนสร้างการยอมรับและภาคภูมิใจให้กับกลุ่มชาติพันธุ์และสังคมภายนอกที่อยู่รายล้อมท่ามกลางกลุ่มชนทางภาคใต้ที่มีลักษณะความเป็นอยู่แบบพหุวัฒนธรรม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ชาวไทยโซ่งจะต้องต่อสู้ดิ้นรนท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมบนฐานของการจัดการวัฒนธรรมของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). **สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เจือจันทร์ วงศ์พลกานันท์. (2549). **กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของสตรีชายแดนกลุ่มชาติพันธุ์มอญและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มพม่าและไทย: กรณีศึกษาชุมชนมอญในจังหวัดกาญจนบุรี**. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาสหวิทยาการ คณะวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). **ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรมรัฐและรูปแบบจิตสำนึก**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- บังอร พงษ์ประพันธ์. (2547). **อาชีพทอผ้าจากของชาวไทย - ยวน จังหวัดราชบุรี**. นครปฐม: สาขาไทยคดีศึกษา คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สุดอนอม แท่นนิล. (2539). **ประเพณีของชาวไทยโซ่งอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมสุข หินวิมาน. (2547). **ทฤษฎีและพฤติกรรมการสื่อสาร: เอกสารการสอนชุดวิชาทฤษฎีและพฤติกรรมการสื่อสาร**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุวิมล เวชวิโรจน์. (2552). **การสื่อสารอัตลักษณ์กับการแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. กรุงเทพฯ: สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุคลากรกรม

- สมใจ บัวแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์) สุวิมล เวชวิโรจน์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 124 หมู่ 2 ตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2559.
- บัวแก้ว สัมภาษณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์) สุวิมล เวชวิโรจน์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 87/2 หมู่ 7 ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2559.

การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่ง อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สังวาล ถ้อยทัด (ผู้ให้สัมภาษณ์) สุวิมล เวชวิโรจน์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 70/1 หมู่ 2 ตำบลกรูด อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2559.

สุวรรณา ทองยอด (ผู้ให้สัมภาษณ์) สุวิมล เวชวิโรจน์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 2 ตำบลกรูด อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2559.

ทอง ใจตรง สัมภาษณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์) สุวิมล เวชวิโรจน์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 101 หมู่ที่ 7 ตำบลท่าข้าม อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2559.

ป้อย ทองยอด สัมภาษณ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์) สุวิมล เวชวิโรจน์ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 90 หมู่ที่ 7 ตำบลท่าข้าม อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2559.